Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Utilizarea *Psaltirii* în *Didahiile* lui Antim Ivireanul

Antim Ivireanul a naționalizat *cultul* și deopotrivă *predica* în Țara Românească. O problemă este cea a *izvoarelor biblice* pe care le-a utilizat atunci când și-a conceput didahiile. Ele ne-ar putea furniza, eventual, un indiciu sau un argument, în cazul în care Biblia de la 1688 este reprodusă *preferențial*, pentru a susține ipoteza că Antim însuși a lucrat, ca ucenic-tipograf al lui Mitrofan, la realizarea acesteia.

În comunicarea de față ne vom opri însă doar la cercetarea versetelor și a parafrazelor provenind din *Psaltire*: o carte esențială din canonul biblic, cu o largă utilizare atât în cult, cât și în practica obișnuită a creștinului, carte *poetică* (tipărită în mod curent la un loc cu alte *imne* din Biblie), tradusă în românește de timpuriu, pe care Antim însuși a tipărit-o de două ori (*Psaltirea românească* 1694, 1710 – ultima tradusă în română de Filotei Svetagoreţul/ Aghioritul[1]).

Intenția noastră este de a purcede la o confruntare a citatelor sau parafrazelor din *Psaltire*, inserate de autor în didahiile sale, cu *Psaltirea de la Alba Iulia* (1651)[2], *Psaltirea de-nțăles/ slavo-română*[3] (tradusă de Dosoftei și tipărită de Mitrofan în 1680), cu *Biblia de la București*[4], precum și cu textele aferente din *Septuaginta*[5] și *Vulgata*[6].

În ceea ce privește pasajele din *Didahii*, facem câteva observații.

Unele din fragmentele identificate sunt *citate aproximative*, pe care le-am menționat totuși fiind destul de apropiate de formularea din psalmi (sau, în alte situații, citatul este *parțial corect* și restul este o parafrază sau aproximare).

Există însă în didahii și *parafraze/ reformulări*, care se îndepărtează destul de mult de expresia psalmică, astfel încât nu mai suportă o *comparație* de felul celei pe care încercăm să o realizăm.

Există de asemenea și sintagme (de genul: *„inimă înfrântă”*, *„valea plângerii”*, etc.) care provin din psalmi, dar care sunt *prea scurte* pentru a mai lua în considerare o analiză comparativă.

Nu întotdeauna citatele din *Psaltire* au fost identificate în mod corect sau integral de către autorul ediției pe care o utilizăm. Am modificat, deci, *locul ghilimelelor* și, respectiv, *semnele de punctuație*, unde am socotit necesar. Câteodată nu au fost identificate deloc de către

[1] Vezi Gabriel Ştrempel, *Antim Ivireanul*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1997, p. 108.
[2] Utilizăm: *Psaltirea de la Alba Iulia 1651*, ediție de Mihai Moraru, Alexandra Moraru și Mihai Gherman, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2001.
[3] B. A. R., CRV 70.
[4] Utilizăm: *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură*, [Biblia 1688], reeditare Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1988.
[5] LXX, ed. Rahlfs, *v*. BW 07.
[6] VUL, *v*. Ibidem.

editor, pentru că Antim Ivireanul *nu a avertizat* în aceste cazuri că reproduce versete din psalmi și nici *contextul* sau *sintaxa* nu au indicat că ar fi fost vorba de un citat.

Uneori *ghilimelele* nu se justifică în text (și *le-am anulat*, în consecință), chiar dacă Antim afirmă că preia cuvintele prorocului David, pentru că citatul este fie modificat intenționat, fie reprodus din memorie.

În câteva cazuri (nu multe), Antim a citat același verset din psalmi (sau aproximativ) în două didahii. Am ales cel mai adesea o singură variantă, pe cea mai completă. În două situații însă am redat ambele variante, tocmai pentru că semnificațiile utilizării aceluiași psalm sub forme care nu sunt identice vor fi important de analizat.

Reproducem, așadar, mai departe, pasajele în care Antim a recurs la *Psaltire* pentru a-și susține discursul omiletic, precum și conținutul similar din ediițiile menționate pentru comparație:

1. „Că pre dânsa [Maica Domnului] o au ales Dumnezeu […] după cum grăiaște David: ***Aceasta iaste odihna Mea în vécii vécilor și într-însa voiu lăcui, pentru că o am ales***”[7].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Acesta-i răpaosul Mieu până în veac; aicea voiu lăcui, că l-am voit pre el” (Ps. 131, 14, p. 599).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Aceasta-i odihna Mea în veacul de veaci, aicea M-oi sălășlui, că cu drag o am vrut” (Ps. 131, p. 359).

Biblia de la București, 1688: „Aceasta e odihna Mea în veacul veacului, aicea voiu lăcui, căce am ales pre el” (Ps. 131, 14, p. 424).

LXX: „Aceasta este odihna Mea întru veacul veacului, aici voi locui, căci Mi-am ales-o pe aceasta [αὕτη ἡ κατάπαυσίς Μου εἰς αἰῶνα αἰῶνος ὧδε κατοικήσω ὅτι ᾑρετισάμην αὐτήν]” (Ps. 131, 14).

VUL: „Aceasta este odihna Mea în veacul veacului, aici voi locui, căci am ales-o pe ea [haec requies Mea in saeculum saeculi hic habitabo quoniam elegi eam]”.

- Varianta cea mai apropiată de exprimarea antimiană este cea a *Bibliei de la București*, însă Antim *reformulează* punând accentul pe anumite cuvinte, având în vedere tema omiliei sale. El a considerat pluralul *„în vécii vécilor”* mai expresiv decât *„în veacul veacului”* și mai poetică formularea *„pentru că o am ales”* decât *„căce am ales pre el”*.

2. „***Rădicaț[i] porțile voastre***, zic cétele céle îngerești, una cătră alta, și cu cântări de laudă priimiț[i] pre **împărăteasa** ceriului și a

[7] Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 19.

pământului, caré vine să lăcuiască ***den a dreapta*** Împăratului Dumnezeu, ***cu îmbrăcăminte cu aur îmbrăcată, împistrită***, după cum zice David”[8].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Rădicați, porți, capetele voastre” (Ps. 23, 7, p. 177);

„Stă împărăteasa de-a direapta Ta, în veșminte de aur den Ofir” (Ps. 44, 10, p. 265).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Luaț[i] porţ[i] boiari ale voastre” (Ps. 23, p. 66);

„A stătut împărăteasa na [la?] direapta Ta, în veșmânt aurat îmbrăcatî, podobitî” (Ps. 44, p. 125).

Biblia de la București, 1688: „Rădicați porțile, boiari, ale voastre” (Ps. 23, 7, p. 388);

„Stătu împărăteasa den direapta Ta, cu îmbrăcăminte cu aur îmbrăcată, împistrită” (Ps. 44, 11, p. 396).

LXX: „Ridicați porțile, căpetenii, ale voastre [ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν]” (Ps. 23, 7);

„A stat împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în veșmânt țesut cu aur, înfrumusețată/ împodobită [παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν Σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη πεποικιλμένη]” (Ps. 44, 10).

MGK: „A stat împărăteasa de-a dreapta Ta [și] m-a îmbrăcat [în] aur de Ofir [ἡ βασίλισσα ἐστάθη ἐκ δεξιῶν Σου ἐστολισμένη μὲ χρυσίον ’Οφείρ]” (Ps. 45, 9).

VUL: „Ridicați porțile, căpetenii, ale voastre [adtollite portas principes vestras]” (Ps. 23, 7);

„A stat regina la dreapta Ta în haină aurită îmbrăcată, împistrită [adstetit regina a dextris Tuis in vestitu deaurato circumdata varietate]”(Ps. 44, 10).

- Din nou Antim este cel mai aproape de *Biblia de la București*.

3. „Bună iaste acéia când nădăjduiaște cineva la Dumnezeu să se mântuiască […], cum zice David, că: ***Cel ce nădăjduiaște spre Dumnezeu, mila îl va încungiura***. Rea iaste acéia când nădăjduiaște cineva la om să-i facă vreun bine […], cum zice iarăș[i] David: ***„Nu vă nădăjduiț[i] pre boiari, pre fiii oamenilor, la carii nu iaste mântuire”*** ”[9].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „pre nădăjduitoriul în Domnul mila-l va încungiura” (Ps. 31, 10, p. 207);

[8] Idem, p. 21.
[9] Idem, p. 23-24.

„Nu vă nădăjduireț în putearnici, în fii<i> oamenilor, întru carii nu e spăsenie” (Ps. 145, 3, p. 637).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „pre cela ce nedejduiaște spre Domnul mila împregiura-l-va” (Ps. 31, p. 85);
„Nu vă nedejduiț[i] pre boiari, pre fiii omenești, în carii nu iaste spăsenie” (Ps. 145, p. 386).

Biblia de la București, 1688: „Pre cel ce nedejduiaște pre Domnul, milă îl va încungiura” (Ps. 31, 13, p. 391);
„Nu nădăjduiți pre boiari, pre fiii oamenilor, la cari nu iaste mântuire” (Ps. 145, 2, p. 427).

LXX: „Pe cel ce nădăjduiește spre Domnul milă îl va înconjura [ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσει]” (Ps. 31, 10);
„Nu vă încredeți spre căpetenii și spre fiii oamenilor [în] care nu este mântuire [μὴ πεποίθατε ἐπ’ ἄρχοντας καὶ ἐφ’ υἱοὺς ἀνθρώπων οἷς οὐκ ἔστιν σωτηρία]” (Ps. 145, 3).

VUL: „Pe cel ce nădăjduiește în Domnul milă îl va înconjura [sperantem...in Domino misericordia circumdabit]” (Ps. 31, 10);
„Nu vă încredeți în căpetenii, în fiii oamenilor [în] care nu este mântuire [nolite confidere in principibus in filiis hominum quibus non est salus]” (Ps. 145, 3).

➢ În exemplul de față, observăm că Antim este din nou în asentimentul *Bibliei de la București*, dar, în cazul psalmului 31, utilizează prepoziția *spre* ca în *Psaltirea de-nțăles* (și în conformitate cu textul grecesc). Anumite asemănări și cu *Psaltirea* din 1651 se pot datora și faptului că traducătorii ulteriori au consultat-o (alături, probabil, și de textele coresiene și de alte traduceri manuscrise în românește).

4. „Și era de pururea ***ochii lui Dumnezeu asupra lor și cu urechile Lui asculta rugăciunile lor***, după cum zice David”[10].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Ochii Domnului – spre direpți; și urechile Lui – spre strigarea lor” (Ps. 33, 15, p. 215).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Ochii Domnului spre cei direpț[i], și urechile Lui în ruga lor” (Ps. 33, p. 91).

Biblia de la București, 1688: „Ochii Domnului spre cei direpți și urechile Lui la ruga lor” (Ps. 33, 15, p. 392).

LXX: „Ochii Domnului spre cei drepți și urechile Lui întru rugăciunea lor [ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὦτα Αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν]” (Ps. 33, 16).

---

[10] Idem, p. 24.

VUL: „Ochii Domnului peste cei drepți și urechile Lui în rugăciunea lor [oculi Domini super iustos et aures Eius in precem eorum]" (Ps. 33, 16).

- În acest caz avem de-a face cu o parafrază antimiană care nu ne îngăduie să tragem niște concluzii clare.

5. „Sfânta Fecioară […] ca alt ceriu, gânditoriu, ține în brațile sale pre Făcătoriul ceriului și al pământului, pre Fiiul său, Carile iaste ***născut*** din Tatăl ***mai nainte decât luceafărul*** "[11].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „din zgău și din zuori rooa naşterii Tale" (Ps. 109, 3, p. 529).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Din pântece de mainte de luceafăr născutu-Te-am" (Ps. 109, p. 307).

Biblia de la București, 1688: „den pântece mainte de luceafărul am născut pre Tine" (Ps. 109, 4, p. 418).

LXX: „din pântece înainte de luceafăr Te-am născut [ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐξεγέννησά Σε]" (Ps. 109, 3).

MGK: „Cel care ai ieșit din pântecele răsăritului [ἡ ἐξερχομένη ἐκ τῆς μήτρας τῆς αὐγῆς]" (Ps. 110, 3).

VUL: „din pântece înainte de luceafăr Te-am născut [ex utero ante luciferum genui Te]" (Ps. 109, 3).

- Antim a construit o parafrază, reformulând în sensul *muntenizării* și al *modernizării* expresiei care începea deja să devină arhaică, atât din *Psaltirea* tradusă de Dosoftei, cât și din *Biblia de la București*. Acest proces este de regăsit adesea la Antim.

6. Sfânta Ana a născut „pre Fecioara Mariia, ca să se odihnească pre dânsa […] *Cela ce **au întărit ceriurile cu** înțelepciunea Sa*"[12].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Cu cuvântul Domnului făcute-s ceriurile" (Ps. 32, 6, p. 209).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „De cuvântul Domnului ceriurile să învârtoșarî"[13] (Ps. 32, p. 87).

[11] Idem, p. 31.
[12] Idem. p. 44.
[13] Cuvinte subliniate cu creion albastru de Eminescu.

Biblia de la București, 1688: „Cu cuvântul Domnului ceriurile s-au întărit” (Ps. 32, 6, p. 391).

LXX: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit [τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν]” (Ps. 32, 6).

VUL: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit [verbo Domini caeli firmati sunt]” (Ps. 32, 6).

➢ Aici este evident faptul că a urmat *Biblia de la București*. Probabil a confruntat textul și cu *Septuaginta* și *Vulgata* și i-a dat dreptate traducătorului care a optat pentru verbul *a întări* (din aceeași sferă semantică cu substantivul *tărie (=firmament)*), deși termenul ales de Dosoftei era mai poetic.

7. Sfinții Ioachim și Ana „au câștigat această roadă blagoslovită cu multă durére de inimă […], după cum zice David: ***„Cei ce samănă cu lacrimi, cu bucurie vor secera”*** ”[14].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Ceia ce sămăna cu lacrămi, cu bucurie vor secera” (Ps. 125, 5, p. 598).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Carii samănî cu lacrămi, în bucurie vor săcera” (Ps. 125, p. 352).

Biblia de la București, 1688: „Cei ce samănă cu lacrămi, cu bucurie vor secera” (Ps. 125, 6, p. 423).

LXX: „Cei ce seamănă în lacrimi în bucurie vor secera [οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσιν]” (Ps. 125, 5).

VUL: „Cei ce seamănă în lacrimi în bucurie vor secera [qui seminant in lacrimis in exultatione metent]” (Ps. 125, 5).

➢ Antim îndreptățește varianta aleasă de *Biblia de la București*, care este aproape aidoma celei din 1651.

8. „Că zice prorocul David: ***„Voia celor ce să tem de Dânsul va face și rugăciunea lor va asculta”*** ”[15].

„Că zice David: ***„Voia celor ce se tem de El va face și rugăciunea lor va auzi și-i va mântui pre dânșii”*** ”[16].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Face voia celora ce să tem de El și rugăciunea lor ascultă-o; și spăsească pre ei” (Ps. 144, 20, p. 635).

[14] Ibidem.
[15] Idem, p. 53.
[16] Idem, p. 163.

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Voia celora ce să tem de Însul face-va, și ruga lor va auzi, și va spăsî pre înșii” (Ps. 144, p. 385).

Biblia de la București, 1688: „Voia celor ce să tem de El va face și rugii lor va asculta și va mântui pre dânșii” (Ps. 144, 20, p. 427).

LXX: „Voia celor ce se tem de El o va face și rugăciunea lor o va asculta și îi va mântui pe ei [θέλημα τῶν φοβουμένων Αὐτὸν ποιήσει καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν ἐπακούσεται καὶ σώσει αὐτούς]” (Ps. 144, 19).

VUL: „voia celor ce se tem de El o va face și rugăciunea lor o va asculta și va face lor mântuire [voluntatem timentium Se faciet et deprecationem eorum exaudiet et salvos faciet eos]” (Ps. 144, 19).

- În cazul exemplelor de mai sus, se observă că primul urmează opțiunea *Psaltirii de-nțăles,* aceea de a folosi pronumele personal de persoana a III-a singular *dânsul* (în Psaltirea de la 1680: *însul*), în loc de *el*. În timp ce al doilea exemplu urmează *Bibliei* de la 1688 în această privință, dar revine la varianta din 1680 în cazul verbului *a auzi* (în loc de *a asculta*).

De asemnea, varianta lui Antim este, ca de fiecare dată, epurată de pronunția dialectală a lui Dosoftei, de fonetismele moldovenești adică, și articulată în sensul acceptării ei de către un public *contemporan*.

9. „Și să cădea să se sfințească și apa […], după cum zice David: ***„Tu ai zdrobit capetile bălaurilor în apă”*** ”[17].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Tu […] ai zdrobit capetele chiților în ape” (Ps. 73, 13, p. 377).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Tu ai fărâmat capetele bălaurilor într-apî” (Ps. 73, p. 198).

Biblia de la București, 1688: „Tu zdrobiș[i] capetele bălaurilor în apă” (Ps. 73, 14, p. 405).

LXX: „Tu ai zdrobit capetele balaurului [Σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος]” (Ps. 73, 14).

MGK: „Tu ai zdrobit capetele Leviatanului [Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τοῦ Λευϊάθαν·]” (Ps. 74, 14).

VUL: „Tu ai zdrobit capetele balaurului [Tu confregisti capita draconis]” (73, 14)[18].

---

[17] Idem, p. 68-69.
[18] Nu există sintagma „în apă” sau „în ape” nici în edițiile KJV (Thou brakest the heads of leviathan in pieces), L45 (Du zerschlägst die Köpfe der Walfische), LXE, NJB, WTT, NLT, NAB, LBA, K21, CVB, CEV, FBJ (Toi qui fracassas les têtes de Léviathan).

➢ Aici Antim a respectat opțiunea traducerilor românești, aceea ce de a adăuga complementul *„în apă”*, care nu există în greacă sau latină (nici în alte ediții scripturale). De asemenea, a reprodus aproape cu exactitate formularea *Bibliei* 1688, cu excepția timpului verbal, preferând perfectul compus, ca în ediția din 1651, în locul perfectului simplu.

10. ***„Cu slavă și cu cinste l-ai încununat pre dânsul”*** [19].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „cu slavă și cu cinste curunat-ai pre el” (Ps. 8, 6, p. 124-125).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „cu slava și cu cinstea încununaș[i] pre însul” (Ps. 8, p. 28).

Biblia de la București, 1688: „cu mărire și cu cinste l-ai cununat pre el” (Ps. 8, 6, p. 384).

LXX: „cu slavă și cu cinste l-ai încununat pe el [δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν]” (Ps. 8, 6).

VUL: „cu slavă și cu cinste l-ai încununat pe el [gloria et honore coronasti eum]” (Ps. 8, 6).

➢ Antim a acceptat exprimarea *Psaltirii* de la 1680, cu excepția timpului verbal, el preferând perfectul compus, ca și în exemplul anterior.

11. „Pentru acéia prorocul David, ca din gura norodului, zicea: ***„Dumnezeule, judecata dă-o împăratului și dreptatea fiiului împăratului”*** ”[20].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Doamne, dă giudecățile Tale craiului și direptatea Ta fiiului craiului” (Ps. 71, 1, p. 365).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Dumnezăule, giudețul Tău împăratului dî [dă] și direptatea Ta fiiului împăratului” (Ps. 71, p. 189).

Biblia de la București, 1688: „Dumnezău, judecata Ta împăratului dă, și direptatea Ta, fiiului împăratului” (Ps. 71, 1, p. 404).

LXX: „Dumnezeule, judecata Ta dă-o împăratului și dreptatea Ta fiului împăratului [ὁ Θεός τὸ κρίμα Σου τῷ βασιλεῖ δὸς καὶ τὴν δικαιοσύνην Σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως]!” (Ps. 71, 1).

---

[19] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 83. Versetul servește drept *motto* al unei predici.
[20] Idem, p. 87.

VUL: „Dumnezeule, judecata Ta dă-o regelui și dreptatea Ta fiului regelui [Deus iudicium Tuum regi da et iustitiam Tuam filio regis]!” (Ps. 71, 2).

- În acest caz, Antim urmează traducerilor românești anterioare, dar modifică exprimarea și o actualizează în sensul modernizării ei.

12. „Dumnezeu […], El iaste Cela ce ce ispitéște inimile și rărunchii, după cum zice David, la al 7[-lea] Psalom; că de nu ne vom căi de la inimă, zice, și ***de nu ne vom întoarce*** cătră Dânsul, ***sabiia Sa o va luci și arcul Lui l-au încordat și l-au gătit pre el și într-însul au gătit vasele morții (și) săgețile Sale celor arzători le-au lucrat*** ”[21].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Să nu să va înturna, spata Sa va ascuți, arcul Său întinde-l-va și găta-l-va. Și-i va găti armele morții, săgețile Sale săgetându-le spre gonitorii miei cu fierbenteală” (Ps. 7, 13-14, p. 121).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „de nu vă veț[i] întoarce, arma Sa o va curăți, arcul Său l-au încordat și l-au gătat pre îns. Și într-îns au gătat vase de moarte, săgețile Sale arzănd le feace” (Ps. 7, p. 26).

Biblia de la București, 1688: „De nu vă veț[i] întoarce, sabia Lui o va luci, arcul Lui au încordat și l-au gătit pre el. Și întru el au gătit arme de moarte; săgețile Lui celor ce ard le-au făcut (Ps. 7, 13-14, p. 384).

LXX: „Dacă nu v-ați întors, sabia Sa o va luci, arcul Său l-a încordat și l-a pregătit pe el și în el a pregătit vasele morții, săgețile Sale celor arzători le-a lucrat [ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε τὴν ῥομφαίαν Αὐτοῦ στιλβώσει τὸ τόξον Αὐτοῦ ἐνέτεινεν καὶ ἡτοίμασεν Αὐτο καὶ ἐν αὐτῷ ἡτοίμασεν σκεύη θανάτου τὰ βέλη Αὐτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξειργάσατο]” (Ps. 7, 13-14).

VUL: „Dacă nu vă veți întoarce, sabia Sa o va roti/ luci, arcul Său îl va încorda și l-a pregătit pe el și în el a pregătit vasele morții, săgețile Sale celor arzători le-a lucrat [nisi conversi fueritis gladium Suum vibrabit, arcum Suum tetendit et paravit illum et in eo paravit vasa mortis, sagittas Suas ardentibus effecit]” (Ps. 7, 13-14).

- Exemplul psalmului de față este o dovadă concludentă că Antim nu a consultat numai variantele românești anterioare, ci și textul *Septuagintei* și al *Vulgatei*. Citatul lui Antim este o parafrază care modifică doar persoana verbului în prima propoziție: în loc de a II-a plurat, el folosește persoana I plural. Modificarea este totuși minimă, permițându-ne așadar să tragem niște concluzii esențiale.

---

[21] Idem, p. 92.

Dacă în cazul propoziei *„sabiia Lui o va luci”* se poate considera că a urmat varianta 1688 (cu o mică modificare), în schimb propozițiile finale (*„într-însul au gătit vasele morții (și) săgețile Sale celor arzători le-au lucrat”*) ne așază în fața unei situații în care nu putem presupune că Antim a *combinat* doar variantele românești și a stilizat expresia în sensul modernizării.

Se observă cu claritate că a ales să spună *„vase”* și nu *„arme”*, *„celor arzători”* și nu *„celor ce ard”* și că aceasta nu este o selecție arbitrară de termeni legată de preferințe stilistice și nici rezultatul alegerii unei variante în română, ci o traducere fidelă după *Septuaginta* și *Vulgata* (care constituiseră surse fundamentale și pentru Dosoftei, în traducerea *Psaltirii*).

În sensul acestei fidelități, remarcăm de asemenea că a folosit genitivul (*„vasele morții”*) și nu acuzativul, ca *Psaltirea 1680* (*„vase de moarte”*) sau ca *Biblia 1688* (*„arme de moarte”*).

Observând că și *Psaltirea 1680* optează pentru termenul *„vase”*, nu putem însă considera că Antim a preluat pur și simplu această opțiune, pentru motivul că ea nu susține *clarificarea* semnificațiilor pentru un public modern (dimpotrivă), direcție pe care Antim o are adesea în vedere.

Nici utilizarea expresiei *„celor arzători”*, în loc de *„celor ce ard”* (1688), nu este în sensul *deslușirii* semantice.

Ceea ce înseamnă că Antim *a confruntat* traducerile românești cu textele din greacă și latină și a formulat o traducere personală.

13. „***Dară unde vei să te ascunzi,*** ticăloase, ***dinnaintea lui Dumnezeu? Că de te vei sui în ceriu, El acolo iaste lăcuitoriu; de te vei pogorî în iad, iaste de față; de te vei duce la marginea mării, Îi ajunge mâna*** ”[22].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Unde mă voiu duce denaintea Duhului Tău? Și denaintea feaței Tale unde voiu fugi? Să voiu sui în ceriu, Tu acolo ești; să voiu pogorî în iad, acolo ești. Să aș lua arepile zorilor și aș lăcui în marginea mărei, acolo încă mâna Ta m-are duce pre mine” (Ps. 138, 8-10, p. 615).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Încotro să mă duc de la Duhul Tău? Și de la fața Ta încotro să fug? De m-oi sui în ceriu, Tu acolo ești, de-aș pugorî-mî în iad, acii ești; de-aș rădica-mi aripile meale dimineațî, și să mă sălășluesc în denapoiurile mării. Că dară ș-acolo mâna Ta povăța-mă-va” (Ps. 138, p. 370).

Biblia de la București, 1688: „Unde voiu mearge de către Duhul Tău și de către fața Ta unde voiu fugi? De mă voiu sui la ceriu, Tu acolo ești; de mă voiu pogorî la iad, ești de față; de-m[i] voiu lua arepile meale la mânecate și voi lăcui la margenile mării, pentru că și acolo mâna Ta mă va povățui” (Ps. 138, 6-9, p. 425).

[22] Idem, p. 100.

LXX: „Unde m-am dus de la Duhul Tău și de la fața Ta unde am fugit? Dacă m-am suit întru cer, Tu ești acolo. Dacă m-am coborât întru iad, ești de față. Dacă aș lua aripile mele de dimineață/ din zori și m-am sălășluit la marginile mării, și acolo mâna Ta mă va duce/ povățui pe mine [ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός Σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου Σου ποῦ φύγω ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν Σὺ εἶ ἐκεῖ ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην πάρει ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ᾽ ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χείρ Σου ὁδηγήσει με]" (Ps. 138, 7-10).

VUL: „Unde mă voi duce de la Duhul Tău și unde de la fața Ta voi fugi? Dacă mă voi sui în cer, Tu acolo ești. Dacă voi coborî în iad, ești de față. Dacă îmi voi lua aripile mele de dimineață/ din zori și voi locui la marginile mării, și acolo mâna Ta mă va duce/ povățui pe mine [Quo ibo ab Spiritu Tuo et quo a facie Tua fugiam si ascendero in caelum Tu illic es si descendero ad infernum ades si sumpsero pinnas meas diluculo et habitavero in extremis maris etenim illuc manus Tua deducet me]" (Ps. 138, 7-10).

➢ Antim ne oferă o parafrază *aproximativă* și stilizată a textului biblic, dar chiar și așa am putea sesiza o concordanță cu *Biblia de la București*.

14. „Are El cu mult mai slăvite și mai lăudate cară decât acéstia; că zice David, Psalm 17: ***„S-au suit pe heruvimi și au zburat; zburat-au pe arepile vântului"*** "[23].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Și îmblă spre heruvimi și zboară: zboară spre arepile vântului" (Ps. 17, 11, p. 151).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Și să sui pre heruvimi, și zbură, zbură pre aripile vânturilor" (Ps. 17, p. 47).

Biblia de la București, 1688: „Și să sui pre heruvim și zbură, și zbură pre aripile vânturilor" (Ps. 17, 12, p. 386).

LXX: „Și S-a suit pe heruvimi și a zburat, a zburat pe aripile vânturilor [καὶ ἐπέβη ἐπὶ χερουβιν καὶ ἐπετάσθη ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων]" (Ps. 17, 11).

VUL: „și S-a suit pe heruvimi și a zburat, a zburat pe aripile vânturilor [et ascendit super cherubin et volavit, volavit super pinnas ventorum]" (Ps. 17, 11).

➢ Se remarcă apropierea mai mare de *Biblia 1688*, dar și preferința pentru perfectul compus în loc de perfectul simplu. Totodată,

[23] Idem, p. 106.

iese în evidență expresia *„pe aripile vântului”* în loc de *„aripile vânturilor”*, care – dacă nu e o greșeală de transcriere a editorului sau o transpunere din memorie a autorului – indică opțiunea sa estetizantă, pentru o figură de stil – sinecdoca –, cum vom vedea mai departe și în exemplul al 18-lea, în cazul reproducerii din Ps. 24, unde sinecdoca i-a fost sugerată de Dosoftei.

15. „Îngerul încă iaste duh, că așa zice prorocul David: ***„Cela ce face pre îngerii Săi duhuri”***. Și sufletul omului iaste duh, că iarăș[i] acestaș[i] proroc zice: ***„Lua-vei duhul lor și să vor sfârși și în țărâna sa să vor întoarce”*** ”[24].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Acela ce făcu îngerii Săi vânt” (Ps. 103, 4, p. 491);

„Iai sufletul lor, și să sfârșesc și să întorc în pulberea sa” (Ps. 103, 29, p. 495).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Care face pre îngerii Săi duhuri” (Ps. 103, p. 278).

„Lua-le-vei duhul lor, și s-or stânge, și-n țărna lor s-or întoarce” (Ps. 103, p. 281-282).

Biblia de la București, 1688: „Cela ce face îngerii Lui duhuri” (Ps. 103, 5, p. 415);

„Lua-le-vei duhul lor și se vor sfârși și la țărâna lor se vor întoarce” (Ps. 103, 30, Ibidem).

LXX: „Cel ce face pe îngerii Săi duhuri [ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα]” (Ps. 103, 4).

„Vei lua duhul lor și se vor sfârși și întru țărâna lor se vor întoarce [ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσιν καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν]” (Ps. 103, 29).

VUL: „Care faci pe îngerii Tăi duhuri [qui facis angelos Tuos spiritus]” (Ps. 103, 4).

„Vei lua duhul lor și se vor sfârșit și în țărâna lor se vor întoarce [auferes spiritum eorum et deficient et in pulverem suum revertentur]” (Ps. 103, 29).

- În ambele cazuri, Antim, *combină* variantele românești anterioare, confruntându-le cu textul grcesc și latin și optând pentru ceea ce a considerat că exprimă mai bine sensul original, dar încercând totodată și să facă textul mai accesibil – ca spre exemplu: *„se vor sfârși”* (1688) și nu *„s-or strânge”* (1680); dar *„în” țărână* (1680) și nu *„la” țărână* (1688).

---

[24] Idem, p. 120.

16. „Omul acela să înțélege a fi Domnul Hristos. Că așa zice prorocul David: ***„Eși-va omul la lucrul său și la lucrarea sa până seara”.*** Iar céle 99 de oi să înțeleg céle 9 céte de îngeri pre carii, lăsându-i Hristos în ceriu, au venit pre pământ să caute oaia cea rătăcită, adică firea cea omenească […]. Că așa zice David cătră Dumnezeu: ***„Rătăciiu ca o oae pierdută, cearcă pre robul Tău”*** ”[25].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Atunci iase omul la lucrul său și la lucrarea sa până sara” (Ps. 103, 23, p. 495);

„Rătăcit-am, ca o oaie perită; caută pre sluga Ta” (Ps. 118, 176, p. 579).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Eși-va omul la lucrul său, și la facerea sa pănî în sarî” (Ps. 103, p. 281).

„[Lipsă pagini în carte: Ps. 118, 170 - Ps. 119, 6]”.

Biblia de la București, 1688: „Ieși-va omul la lucrul lui și la lucrarea lui până în sară” (Ps. 103, 24, p. 415);

„Rătăciiu ca o oaie pierdută; cearcă pre robul Tău” (Ps. 118, 175, p. 422).

LXX: „Va ieși omul la lucrul său și la lucrarea sa până seara [ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας]” (Ps. 103, 23).

„Am rătăcit ca o oaie pierdută, caută pe robul Tău [ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός ζήτησον τὸν δοῦλόν Σου]” (Ps. 118, 176).

VUL: „Va ieși omul la lucrul său și la lucrarea sa până seara [exibit homo ad opus suum et ad operationem suam usque ad vesperum]” (Ps. 103, 23).

„Am rătăcit ca o oaie care s-a pierdut, caută pe robul Tău [erravi sicut ovis quae periit quaere servum Tuum]” (Ps. 118, 176).

- În cazul de față, formularea lui Antim este identică celei din *Biblia de la București* pentru Ps. 118, și aproape identică pentru Ps. 103. În ultimul caz, remarcăm identitatea adverbului *„până seara”* în opțiunea sa și a ediției 1651.

17. „Că așa zice David: ***„Luminătoriul picioarelor méle iaste légia Ta și lumina cărărilor méle”*** ”[26].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Lumina piciorului mieu – cuvântul Tău, și lumina cărărilor meale” (Ps. 118, 105, p. 569).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Sveaștnic picioarelor meale leagea Ta, și luminî cărărilor meale” (Ps. 118, p. 335).

[25] Idem, p. 121.
[26] Idem, p. 122.

Biblia de la București, 1688: „Luminătoriul picioarelor meale e leagea Ta, și lumină cărărilor meale” (Ps. 118, 104, p. 421).

LXX: „Făclie/ luminător picioarelor mele [e] cuvântul/ legea Ta și lumină cărărilor mele [λύχνος τοῖς ποσίν μου ὁ λόγος Σου καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου]” (Ps. 118, 105).

VUL: „Făclie/ luminător picioarelor mele cuvântul Tău și lumină cărărilor mele [lucerna pedibus meis verbum Tuum et lumen semitis meis]” (Ps. 118, 105).

- Din nou citatul oferit de Antim este cvasi-identic cu traducerea *Bibliei* de la 1688.

18. „Că așa zice David: ***„Păcatul tinerételor méle ș-a neștiinții méle nu-l pomene”*** [pomeni?]”[27].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Păcatele tinereațelor meale și greșealele meale nu le pomeni” (Ps. 24, 8, p. 181).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Păcatul tinereațelor meale și a neștiinții meale nu pomeni” (Ps. 24, p. 68).

Biblia de la București, 1688: „Păcatele tinereațelor meale și ale necunoștinții meale să nu-Ți aduci aminte” (Ps. 24, 7, p. 389).

LXX: „Păcatele tinereții mele și ale nștiinței mele nu le aminti [ἁμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῇς]” (Ps. 24, 7).

VUL: „Păcatele tinereții mele și ale neștiinței mele nu le aminti [delicta iuventutis meae et ignorantias meas ne memineris]” (Ps. 24, 7).

- În exemplu de față, Antim a urmat varianta *Psaltirii* lui Dosoftei. Preferința lui Dosoftei și Antim pentru singularul substantivului *„păcat”* arată și preferința amândurora pentru *sinecdocă*.

19. „A dooa să chiamă *mărire*, că așa zice David: ***„Sătura-mă-voiu când mi se va arăta mărirea Ta”*** ”[28].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „sătura-mă-voiu de fața Ta când mă voiu deștepta” (Ps. 16, 16, p. 149).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „și mă voi sătura când mi să va arăta slava Ta” (Ps. 16, p. 45).

---

[27] Ibidem.
[28] Idem, p. 127.

Biblia de la București, 1688: „sătura-mă-voiu, arătându-mi-se mărirea Ta” (Ps. 16, 17, p. 386).

LXX: „Mă voi sătura în a vedea slava Ta [χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναι τὴν δόξαν Σου]” (Ps. 16, 15).

VUL: „Mă voi sătura când se va arăta slava Ta [satiabor cum apparuerit gloria Tua]” (Ps. 16, 15).

- Antim alege *„sătura-mă-voi”* și *„mărirea Ta”* din *Biblia* de la 1688 și *„când mi se va arăta”* din *Psaltirea* lui Dosoftei.

20. „Dumnezeu iaste preaputérnic, după cum zice proorocul David: ***„Toate câte au vrut au făcut Domnul”*** ”[29].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Toate câte vru Domnul feace” (Ps. 134, 6, p. 603).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Toate câte vru Domnul feace” (Ps. 134, p. 361).

Biblia de la București, 1688: „Toate câte au vrut Domnul au făcut” (Ps. 134, 6, p. 424).

LXX: „Toate câte a vrut Domnul a făcut [πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν]” (Ps. 134, 6).

VUL: „Toate câte a vrut Domnul a făcut [omnia quae voluit Dominus fecit]” (Ps. 134, 6).

- Autorul *Didahiilor* este îndatorat *Bibliei* din 1688, dar operează și o *inversiune* față de original, pentru expresivitatea retorică.

21. „Toată lumea nu-I iaste [lui Dumnezeu] nici de o trebuință, după cum zice David la psalm 16 [15]: ***„Bunătățile méle nu-Ț[i] trebuesc”*** ”[30].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „bunătățile meale nu Ți-s de lipsă” (Ps. 15, 3, p. 143).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „bunătățile meale nu-Ț[i] trebuesc” (Ps. 15, p. 41).

[29] Idem, p. 129.
[30] Idem, p. 134.

Biblia de la București, 1688: „bunătățile meale nu-Ți trebuiescu" (Ps. 15, 1, p. 385).

LXX: „Bunătățile mele nu-Ți trebuie [τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρείαν ἔχεις]" (Ps. 15, 2).

VUL: „Bunătățile mele nu-Ți trebuie [bonorum meorum non eges]" (Ps. 15, 2).

- Varianta Antim consună cu cele din 1680 și 1688.

22. „Pentru toiagul acesta zice David la Psalm 22: ***„Toiagul Tău și varga Ta, acestea m-au mângâiat"*** "[31].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „nuiaoa Ta și toiagul Tău, acelea mă mângâie" (Ps. 22, 4, p. 175).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Varga Ta și toiagul Tău, eale mă mângâiară" (Ps. 22, p. 64).

Biblia de la București, 1688: „Toiagul Tău și varga Ta, aceasta m-au mângâiat" (Ps. 22, 5, p. 388).

LXX: „Toiagul Tău și varga Ta, acestea m-au mângâiat [ἡ ῥάβδος Σου καὶ ἡ βακτηρία Σου αὐταί με παρεκάλεσαν]" (Ps. 22, 4).

VUL: „Varga Ta și toiagul Tău, acestea m-au mângâiat [virga Tua et baculus Tuus ipsa me consolata sunt]" (Ps. 22, 4).

- Antim îndreptățește din nou traducerea *Bibliei de la București*.

23. „…după cum zice David: ***Departe e de la păcătoș[i] mântuirea***"[32].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „depărtându-Te de spăsenia mea și de cuvintele vaietului mieu" (Ps. 21, 2, p. 169).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Departe de la mântuirea mea cuvintele în păcat căderilor meale" (Ps. 21, p. 59).

Biblia de la București, 1688: „Departe de la mântuirea mea cuvintele greșalelor meale" (Ps. 21, 1, p. 388).

[31] Idem, p. 137.
[32] Idem, p. 145.

LXX: „Departe de la mântuirea mea cuvintele greșelilor mele [μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου]” (Ps. 21, 2).

MGK: „Departe de la mântuirea mea și de la cuvintele vaietelor mele [μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τῶν στεναγμῶν μου]” (Ps. 21, 1).

VUL: „Departe de mântuirea me cuvintele greșelilor mele [longe a salute mea verba delictorum meorum]” (Ps. 21, 2).

➢ Având în vedere parafrazarea antimiană și scurtimea propoziției, nu putem ajunge la o concluzie certă.

24. „Nu iaste, până la unul, zice David la Psalm 3- [52], ***„toț[i] s-au abătut, împreună nétrebnici s-au făcut; nu iaste cel ce face bunătate, nu iaste, până la unul”*** ”[33].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Ce toți să întoarsără împreună și să stricară; nu e cine să facă bine, nu-i niciunul” (Ps. 52, 4, p. 293).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Toț[i] să abăturî depreunî netrebniciră-sî, nu iaste făcătoriu de bine, nu iaste pănî la unul” (Ps. 52, p. 143).

Biblia de la București, 1688: „Toți s-au abătut, împreună să netrebniciră; nu iaste făcând binele, nu iaste până într-unul” (Ps. 52, 4, p. 398).

LXX: „Toți s-au abătut, împreună s-au făcut netrebnici; nu este cel ce face binele, nu este până la unul [πάντες ἐξέκλιναν ἅμα ἠχρεώθησαν οὐκ ἔστιν ποιῶν ἀγαθόν οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός]” (Ps. 52, 4).

VUL: „Toți s-au abătut, împreună s-au făcut netrebnici; nu este cel care să facă binele, nu este până la unul [omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt non est qui faciat bonum non est usque ad unum]” (Ps. 52, 4).

➢ Antim urmează *în sens larg* traducerile de la 1680 și 1688, îndreptând însă exprimarea și făcând-o mai clară. Dar este evident că face aceasta respectând sensurile din izvodul grecesc și, respectiv, latin. Înlocuiește și adverbul *„bine”* (substantivizat de *Biblia* 1688: *„binele”*) cu substantivul *„bunătate”*.

[33] Idem, p. 155.

25. „Drept acéia, zice David la Psalm 21: ***„Pre Tine au nădăjduit părinții noștri, nădăjduiră și ai izbăvit pre dânșii; cătră Tine au strigat și s-au mântuit”*** ”[34].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Spre Tine nădăjduiră părinții noștri, nădăjduiră și izbăvitu-i-ai pre ei. Cătră Tine strigară și să spăsiră” (Ps. 21, 5-6, p. 169).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Spre Tine nedejduirî părinții noștri, upovăirî, și izbăviș[i] pre înși[i]. Spre Tine strigarî și să mântuirî” (Ps. 21, p. 59-60).

Biblia de la București, 1688: „Pre Tine au nedejduit părinții noștri; nedejduiră și ai izbăvit pre dânșii. Cătră Tine strigară și să mântuiră” (Ps. 21, 4-5, p. 388).

LXX: „Spre Tine au nădăjduit părinții noștri; au nădăjduit și i-ai izbăvit pe ei. Către Tine au strigat și s-au mântuit [ἐπὶ Σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἤλπισαν καὶ ἐρρύσω αὐτούς πρὸς Σὲ ἐκέκραξαν καὶ ἐσώθησαν]” (Ps. 21, 5-6).

VUL: „În Tine au nădăjduit părinții noștri; au nădăjduit și i-ai izbăvit pe ei. Către Tine au strigat și au fost mântuiți [in Te speraverunt patres nostri speraverunt et liberasti eos ad Te clamaverunt et salvi facti sunt]” (Ps. 21, 5-6).

- Din nou Antim urmează îndeaproape modul de exprimare al *Bibliei* de la 1688, îndreptând doar perfectul simplu cu perfectul compus, unde era cazul.

26. „Însuș[i] Dumnezeu ne învață, prin rostul lui David, la Psalm 49 (zicând): ***„Și Mă chiamă pre Mine în zioa necazului Tău și te voiu scoate și Mă vei proslăvi”*** [Ps. 49, 16]. Și la Psalm 90: ***„Striga-va cătră Mine și voiu asculta pre el. Cu dânsul sunt în necaz, scoate-voiu pre dânsul”*** ”[35].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Și Mă cheamă pre Mine întru agiutoriu în zuoa scârbei tale și te voiu izbăvi pre tine și Mă veri cinsti pre Mine” (Ps. 49, 15, p. 283).

„Chema-va pre Mine și voiu asculta pre el; și cu el voiu fi în scârbe, scoate-l-voiu și-l voiu slăvi pre el” (Ps. 90, 15, p. 453).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Și strigă-Mă la zua grijii tale, și izbăvi-te-voi și proslăvi-Mă-vei” (Ps. 49, p. 137);

„Striga-va cătră Mine, și-l voiu auzi pre îns. Cu dînsul-us [îs?] în scrăbe [scârbe]. Scoate-l-voiu pre îns și slăvi-voiu pre îns” (Ps. 90, p. 252).

---

[34] Idem, p. 159.
[35] Ibidem.

Biblia de la București, 1688: „Și Mă cheamă pre Mine în ziua necazului Tău și te voiu scoate și Mă vei proslăvi” (Ps. 49, 16, p. 397);

„Striga-va cătră Mine și voiu asculta pre el; cu dânsul sunt în necaz, scoate-voiu pre dânsul” (Ps. 90, 15, p. 411).

LXX: „Și cheamă-Mă în ziua necazului și te voi scoate/ izbăvi și Mă vei slăvi [καὶ ἐπικάλεσαί Με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις Με]” (Ps. 49, 15).

„Mă va striga pe Mine și îl voi asculta pe el. Cu el sunt în necaz și îl voi izbăvi și îl voi slăvi pe el [ἐπικαλέσεταί Με καὶ εἰσακούσομαι αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν θλίψει καὶ ἐξελοῦμαι καὶ δοξάσω αὐτόν]” (Ps. 90, 15).

VUL: „Și cheamă-Mă în ziua necazului și te voi scoate și Mă vei slăvi [et invoca Me in die tribulationis et eruam te et honorificabis Me]” (Ps. 49, 15).

„Va striga către Mine și îl voi asculta pe el. Cu el sunt în necaz, îl voi izbăvi pe el și îl voi slăvi pe el [clamabit ad Me et exaudiam eum cum ipso sum in tribulatione eripiam eum et clarificabo eum]” (Ps. 90, 15).

- Ambele exemple dovedesc îndatorarea lui Antim față de *Biblia de la București*.

27. „Și David iar, la Psalm 126: ***De nu va păzi Domnul cetatea, în deșert o păzesc păzitorii***”[36].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „să nu va strejui Domnul orașul, în deșărt va strejui strejuitoriul” (Ps. 126, 1, p. 591).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „De nu va Domnul străjui cetatea, zădar au privegheat acela ce străjuiaște” (Ps. 126, p. 352-353).

Biblia de la București, 1688: „De nu va Domnul păzi cetatea, în deșărt au privegheat cel ce păzeaște” (Ps. 126, 2, p. 423).

LXX: „Dacă Domnul nu ar fi păzit cetatea, în zadar a păzit/ vegheat păzitorul [ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων]” (Ps. 126, 1).

VUL: „Dacă Domnul nu ar fi păzit cetatea, în zadar a privegheat cel ce păzește [nisi Dominus custodierit civitatem frustra vigilavit qui custodit]” (Ps. 126, 1).

- Antim a folosit sugestii din *Biblia de la București*, dar a retradus textul îndreptând sintaxa pentru claritatea expresiei. Însă forma verbală *„o păzesc”* nu exprimă nici timpul și nici sensul verbului din

[36] Idem, p. 161.

izvoade (care este acela de *a priveghea*) și nici din variantele românești de la 1680 și 1688. Putem considera că Antim a preferat să spună *„în deșert o păzesc păzitorii”* pentru eufonie și efectul stilistico-retoric.

În mod paradoxal, Antim regăsește aici opțiunea *Psaltirii de la Alba Iulia* (chiar dacă nu terminologică), în care este scris: *„în deșărt va strejui strejuitoriul”.*

28. „Vom créde mai vârtos pre dumnezeescul filosof, pre David, carele zice: ***„Cela ce caută [s]pre pământ și-l face de se cutremură”*** și ***întorcându-Și fața, să vor turbura***”[37].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Acela ce caută spre pământ și-l cutremură” (Ps. 103, 32, p. 495);

„Ascunzi fața Ta, și să turbură” (Ps. 103, 29, Ibidem).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Acela ce zărește pre pământ, și-l face de tremurî” (Ps. 103, p. 282);

„Întorcându-Ț[i] Tu fața, tulbura-să-vor” (Ps. 103, p. 281).

Biblia de la București, 1688: „Cela ce privești pre pământ și faci pre el a tremura” (Ps. 103, 33, p. 415);

„Întorcând Tu fața Ta, se vor turbura” (Ps. 103, 30, Ibidem).

LXX: „Cel ce caută/ privește spre pământ și îl face să se cutremure [ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν]” (Ps. 103, 32).

„Întorcând [dar] Tu fața, se vor tulbura [ἀποστρέψαντος δέ Σου τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται]” (Ps. 103, 29).

VUL: „Cel ce privește pământul și îl face pe el să se cutremure [Qui respicit terram et facit eam tremere]” (Ps. 103, 32).

„Întorcând [dar] Tu fața, se vor tulbura [avertente autem Te faciem turbabuntur]” (Ps. 103, 29).

- Pentru primul exemplu Antim urmează din nou sugestia *Psaltirii* de la 1651, în privința verbelor *a căuta* și *a (se) cutremura*, deși primește și opțiunea celorlalte două ediții, spunând nu *„îl cutremură”* (1651), ci *„îl face de se cutremură”*, ca în varianta 1680 *(„și-l face de tremurî”*) și 1688 *(„faci pre el a tremura”*) – persoana a III-a a verbului ne indică o apropiere mai mare de ediția lui Dosoftei.

În al doilea exemplu, deși este o parafrază, se observă că Antim este tributar *Psaltirii* din 1680 și *Bibliei* din 1688, dar mai mult celei de-a doua.

29. „Pentru urgiia lui Dumnezeu zice și prorocul David: ***„Tinerii lor i-au mâncat focul și fétele lor nejăite*** [nejălite?] ***era; preoții lor de***

[37] Idem, p. 175.

sabie au căzut și văduvele lor nu s-au tânguit”. Iar pentru mila lui Dumnezeu zice la Psalomul 68: ***„Ascultă-mă, Doamne, că e bună mila Ta, și după mulțimea îndurărilor Tale, caută asupra mea”*** ”[38].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Pre tinerii lor focul i-amistui și vergurile lor nu fură cinstite. Popii lor căzură de armă și văduole lor nu plânseră” (Ps. 77, 63-64, p. 401);

„Ascultă-mă, Doamne, că bună e mila Ta! După mulțimea ieftenșugurilor Tale caută spre mine” (Ps. 68, 17, p. 353).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Pre giunii lor, mâncatu-i-au focul, și govile lor nu furî bocite. Popii lor în sabie căzurî, și vădovele lor nu furî plânse” (Ps. 77, p. 217).

„Auzi-mă, Doamne, că bună-i mila Ta, după mulțâmea milostivătățâlor Tale cautî supra mea” (Ps. 68, p. 181).

Biblia de la București, 1688: „Pre junii lor i-au mâncat focul și fecioarele lor nu să jelîră. Preoții lor cu sabie căzură și văduvele lor nu să vor plânge” (Ps. 77, 69-70, p. 407);

„Ascultă-mă, Doamne, că bună e mila Ta, după mulțimea milosârdiilor Tale privească spre mine!” (Ps. 68, 20, p. 403).

LXX: „Pe tinerii lor i-a mâncat focul și fecioarele lor n-au fost jelite. Preoții lor în sabie au căzut și văduvele lor nu vor fi plânse [τοὺς νεανίσκους αὐτῶν κατέφαγεν πῦρ καὶ αἱ παρθένοι αὐτῶν οὐκ ἐπενθήθησαν οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἔπεσαν καὶ αἱ χῆραι αὐτῶν οὐ κλαυσθήσονται]” (Ps. 77, 63-64).

„Ascultă-mă, Doamne, că bună [e] mila Ta! După mulțimea milostivirilor Tale caută asupra mea/ privește spre mine! [εἰσάκουσόν μου Κύριε ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός Σου κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν Σου ἐπίβλεψον ἐπ’ ἐμέ]” (Ps. 68, 17).

VUL: „Pe tinerii lor i-a mâncat focul și fecioarele lor nu sunt jelite. Preoții lor în sabie au căzut și văduvele lor nu vor fi plânse [iuvenes eorum comedit ignis et virgines eorum non sunt lamentatae sacerdotes eorum in gladio ceciderunt et viduae eorum non plorabuntur]” (Ps. 77, 63-64).

„Ascultă-mă, Doamne, că bună este mila Ta! După mulțimea milostivirilor Tale privește spre mine! [exaudi me Domine quoniam benigna est misericordia Tua secundum multitudinem miserationum Tuarum respice me]” (Ps. 68, 17).

- Exemplele din acești psalmi dovedesc că Antim a recurs iarăși la *retraducerea* textelor, deși a fost atent (ca mai totdeauna) și la sugestiile traducerilor anterioare în română, și mai cu seamă ale ediției 1688. Noutatea versiunii sale constă mai ales în înlocuirea termenilor arhaici care abundă în edițiile anterioare, de genul: *giuni/ juni, verguri, gove, a boci, milostivităţi/ milostiviri* sau *milosârdii*.

[38] Idem, p. 176.

30. „În mare face cutremurul, pentru ca să cunoască toți cum că ***„a Lui iaste marea și El au făcut-o pre dânsa. Și uscatul mâinile Lui l-au zidit”***. […] Ce în toată zidirea, neocolit lucrează putérea Lui, ca a unui Stăpân: ***„Tu stăpânești putéria mării și turburarea valurilor ei Tu o îmblânzești”*** ”[39].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „a Lui iaste marea și El o au făcut; și uscatul mânule Lui zidiră” (Ps. 94, 4, p. 463).

„Tu domnești spre lăția mărei; când să rădică valurile ei, Tu le așezi” (Ps. 88, 10, p. 439).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „a Lui iaste marea, și Însuși[i] au făcut pre însa, și uscatul mânule Lui plămădirî” (Ps. 94, p. 260).

„Tu stăpânești [stăpân ești?] puterii mării, și turburarea valurilor ei Tu îmblânzești” (Ps. 88, p. 241).

Biblia de la București, 1688: „a Lui iaste marea și El au făcut pre ea, și uscatul mâinile Lui au zidit” (Ps. 94, 5, p. 412);

„Tu stăpânești tăria mării, și pornirea valurilor ei Tu potolești” (Ps. 88, 10, p. 410).

LXX: „Căci a Lui este marea și El a făcut-o pe ea și uscatul mâinile Lui l-au zidit/ plăsmuit [ὅτι Αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα καὶ Αὐτὸς ἐποίησεν αὐτήν καὶ τὴν ξηρὰν αἱ χεῖρες Αὐτοῦ ἔπλασαν]” (Ps. 94, 5).

„Tu stăpânești puterea mării, iar tălăzuirea/ tulburarea valurilor ei Tu o îmblânzești/ potolești [Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης τὸν δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς Σὺ καταπραΰνεις]” (Ps. 88, 10).

VUL: „Căci a Lui este marea și El a făcut-o pe ea și uscatul mâinile Lui l-au plăsmuit [quoniam Ipsius est mare et Ipse fecit illud et siccam manus Eius formaverunt]” (Ps. 94, 5).

„Tu stăpânești puterea mării, iar mișcarea/ tulburarea valurilor ei Tu o îmblânzești/ potolești [Tu dominaris potestatis maris motum autem fluctuum eius Tu mitigas]” (Ps. 88, 10).

- În cazul primului psalm, Antim urmează traducerile românești anterioare, alegând și de această dată formulele expresive care i s-au părut mai corecte și mai proprii românei curente din vremea sa, utilizând mai ales *Psaltirea* din 1680 și *Biblia* 1688.

În al doilea caz, al psalmului 88, Antim a reprodus aproape identic traducerea lui Dosoftei.

[39] Idem, p. 177.

31. „Prorocind David, cu duhul zice un lucru preaslăvit la Psalomul 138 […] : ***„Și în cartea Ta toț[i] să vor scrie: zile să vor zidi și nimeni întru dânșii”*** ”[40].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „și în cartea Ta toate sunt scrise, săva că întru multe zile s-au zidit, și încă neceunul dintru eale fiind” (Ps. 138, 16, p. 617).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „și în cartea Ta toț[i] să vor scrie; în zi plăsmuisă-vor, și nime întru dânșii” (Ps. 138, p. 371).

Biblia de la București, 1688: „și pre cartea Ta toți se vor scrie; ziua se vor zidi, și nimea [nimenea?], întru dânșii” (Ps. 138, 15, p. 426).

LXX: „Și pe cartea Ta toate se vor scrie, ziua se vor zidi/ plăsmui și nimeni în ei [καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον Σου πάντες γραφήσονται ἡμέρας πλασθήσονται καὶ οὐθεὶς ἐν αὐτοῖς]” (Ps. 138, 16).

MGK: „Și în cartea Ta toate acestea au fost scrise, ca și zilele după ce se vor zidi, și niciunul dintre ei nu va fi [καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ Σου πάντα ταῦτα ἦσαν γεγραμμένα, ὡς καὶ αἱ ἡμέραι καθ ἅς ἐσχηματίζοντο, καὶ ἐνῷ οὐδὲν ἐκ τούτων ὑπῆρχε·]” (Ps. 139, 16)

VUL: „Și în cartea Ta toate se vor scrie, ziua se vor zidi/ plăsmui și nimeni în ei [et in libro Tuo omnes scribentur die formabuntur et nemo in eis]” (Ps. 138, 16).

- Fragmentul scriptural este destul de obscur. Varianta lui Antim urmează îndeaproape formularea din *Biblia de la București*, cu excepția pluralului *„zile”*, care nu există nici în *Septuaginta* sau *Vulgata,* ci doar în *Psaltirea de la Alba Iulia* și în ediția ortodoxă în limba greacă nouă/ modernă (MGK).

32. „Că zice iarăș[i] David: ***„Și cel nelucrat de mine au cunoscut ochii Tăi”*** ”[41].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Ochii Tăi văzură trupul mieu încă negătit” (Ps. 138, 16, p. 617).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Nefăcutul mieu văzurî ochii Tăi” (Ps. 138, p. 371).

Biblia de la București, 1688: „Cel nefăcut al mieu au conoscut ochii Tăi” (Ps. 138, 15, p. 426).

---

[40] Idem, p. 204.
[41] Idem, p. 205.

LXX: „Cel nefăcut/ nelucrat al meu au văzut ochii Tăi [τὸ ἀκατέργαστόν μου εἴδοσαν οἱ ὀφθαλμοί Σου]” (Ps. 138, 16).

VUL: „Cel nefăcut al meu au văzut ochii Tăi [inperfectum meum viderunt oculi Tui]” (Ps. 138, 16).

- Antim a retradus pe τὸ ἀκατέργαστόν prin *„cel nelucrat”*, în rest fiind tributar ediției 1688.

33. „Și cine au făcut-o aceasta? Cine ***și-a oprit limba de*** [la] ***rău și buzele lui să nu grăiască vicleșug?***”[42].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Păzeaște-ț[i] limba ta de rău; și buzele tale să nu grăiască înșelăciune” (Ps. 33, 13, p. 215).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Opreaște limba ta de la rău, și buzele tale să nu grăiascî vicleșug” (Ps. 33, p. 91).

Biblia de la București, 1688: „Înceată limba ta de rău, și buzele tale ca să nu grăiască vicleșug” (Ps. 33, 13, p. 391).

LXX: „Oprește limba ta de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug [παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον]” (Ps. 33, 14).

VUL: „Oprește limba ta de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug [prohibe linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum]” (Ps. 33, 14).

- Deși este vorba din nou de o parafrază, totuși se observă că Antim a acceptat mai degrabă traducerea lui Dosoftei, renunțând, bineînțeles, la fonetismul moldovenesc.

34. „Că așa zice David: ***Jărtvă lui Dumnezeu, duh zdrobit și inimă înfrântă***”[43].

„Că pocăința lui David era pocăință adevărată, cu ***duh umilit și cu inima înfrântă și smerită***”[44].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Jârtvele lui Dumnezău – duhul înfrânt; inimă înfrântă și întristată” (Ps. 50, 19, p. 287-288).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Jrătvî lui Dumnezău, duh înfrânt, inema înfrântî și smeritî” (Ps. 50, p. 141).

---

[42] Idem, p. 206.
[43] Idem, p. 208.
[44] Idem, p. 217.

Biblia de la București, 1688: „Jârtvă lui Dumnezău, duh zdrobit; inimă înfrântă și smerită” (Ps. 50, 18, p. 398).

LXX: „Jertfa lui Dumnezeu, duhul zdrobit, inima zdrobită/ frântă și smerită [θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην]” (Ps. 50, 19).

VUL: „Jertfa lui Dumnezeu, duhul zdrobit, inima frântă și smerită [sacrificium Deo spiritus contribulatus cor contritum et humiliatum]” (Ps. 50, 19).

➢ În primul exemplu, Antim reproduce *Biblia de la București*, pe când a doua oară, *„duh umilit”* reprezintă fie o traducere proprie, fie un citat din memorie. Cum însă este vorba de un psalm foarte des repetat în Biserică, pe care Antim n-ar fi putut să-l uite, considerăm că este mai credibilă ipoteza că *„duh umilit”* reprezintă o versiune personală.

35. ***„Durerile iadului m-au încungiurat; întâmpinatu-m-au lațurile morții”*** [45].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Durorile mormântului încungiurară-mă, luară-mă pre denainte cursele morței” (Ps. 17, 6, p. 151).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Durerile iadului mă încungiurarî, înainte mă sărguirî lanțurile ceale de moarti (Ps. 17, p. 46).

Biblia de la București, 1688: „Chinurile iadului m-au încunjurat; apucatu-m-au lațurile morții” (Ps. 17, 6, p. 386).

LXX: „Durerile iadului m-au înconjurat, m-au întâmpinat lațurile morții [ὠδῖνες ᾅδου περιεκύκλωσάν με προέφθασάν με παγίδες θανάτου]” (Ps. 17, 6).

VUL: „Durerile iadului m-au înconjurat, m-au întâmpinat lațurile morții [dolores inferni circumdederunt me praeoccupaverunt me laquei mortis]” (Ps. 17, 6).

➢ Antim a păstrat traducerea lui Dosoftei – fără fonetismul regional –, cu excepția celui de-al doilea verb, care e într-adevăr mai greu de transpus în română (προφθάνω = a lua/ a prinde pe dinainte) dar pe care Antim a considerat de cuviință să-l traducă prin *a întâmpina* și nu prin *a apuca* (1688) sau prin expresia utilizată de Dosoftei: *„înainte mă sărguirî”*.

---

[45] Idem, p. 214.

36. „Aceasta naştere a mânturii pohtiia să vază și prorocul David și pentru aceasta zicea: ***Scoate,*** Doamne***, din temniță sufletul mieu, ca să mărturisească numele Tău***, Psalm”[46].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Scoate din temniță sufletul mieu, ca să laud numele Tău” (Ps. 141, 7, p. 625).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Scoate din temniță sufletul mieu, să mă mărturisăsc numelui Tău” (Ps. 141, p. 377).

Biblia de la București, 1688: „Scoate den temniță sufletul mieu, ca să să mărturisască numelui Tău” (Ps. 141, 10, p. 426).

LXX: „Scoate din temniță sufletul meu ca să se mărturisească numelui Tău [ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματί Σου]” (Ps. 141, 8).

VUL: „Scoate din temniță sufletul meu ca să se mărturisească numelui Tău [educ de custodia animam meam ad confitendum nomini Tuo]” (Ps. 141, 8).

- Antim este din nou îndatorat *Bibliei de la București*, față de expresia căreia procedează la mici modificări: *„ca să mărturisească numele Tău”* în loc de *„ca să să mărturisască numelui Tău”* (folosind deci forma activă a verbului în locul reflexivului care suna cacofonic și oarecum tautologic, în forma veche [*să să*], deși poate că era mai corect din punct de vedere semantic).

37. Și în prima scrisoare către Brâncoveanu e o reproducere din psalmi: ***Domnul au fost luminarea mea și Mântuitoriul mieu***, Psalm 26”[47].

Psaltirea de la Alba Iulia, 1651: „Domnulu-i lumina mea și spăsenia mea” (Ps. 26, 1, p. 187).

Psaltirea de-nțăles, Iași, 1680: „Domnul străluminătoriul mieu și Mântuitoriul mieu” (Ps. 26, p. 71-72).

Biblia de la București, 1688: „Domnul e lumina mea și Mântuitoriul mieu” (Ps. 26, 1, p. 389).

LXX: „Domnul [este] luminarea mea și Mântuitorul meu [Κύριος φωτισμός μου καὶ Σωτήρ μου]” (Ps. 26, 1).

VUL: „Domnul [este] luminarea mea și mântuirea mea [Dominus inluminatio mea et salus mea]” (Ps. 26, 1).

[46] Idem, p. 223.
[47] Idem, p. 226.

- Antim parafrazează, dar totuși este de remarcat o pronunțată apropiere de *Biblia de la București*, ca în multe alte cazuri, cu excepția substantivului φωτισμός pe care îl traduce mai bine decât celelalte ediții românești prin: *„luminarea”*.

Concluzii finale

Am descoperit, prin urmare, în *Didahii*, 36 de contexte în care Antim a reprodus fragmente din *Psaltire*. Contextele menționate conțin unul sau două citate sau parafraze din psalmi.

La acestea am adăugat și un exemplu dintr-o scrisoare către Brâncoveanu, care confirmă modul său de a proceda în ceea ce privește citatele scripturale.

A fost nevoie de a așeza în paralel aceste variante textuale – la care am făcut trimitere de la început – pentru a nu omite cumva vreun aspect esențial înainte de a trage concluziile.

Luând în considerare comparația dintre textul citatului antimian (fidel sau aproximativ) și cele trei variante românești așezate în paralel, se observă că acesta a avut în vedere cel mai adesea *Biblia de la 1688* și *Psaltirea de la 1680*, mai rar *Psaltirea de la Alba Iulia* (mai mult pentru opțiuni particulare în traducerea unor termeni). Și poate nu atât din motivul că era mai veche și din afara spațiului Moldovei și Munteniei, ci pentru că traducea o ediție în greaca nouă și nu *Septuaginta*.

Acolo unde *Psaltirea* 1651 se îndepărtează vizibil de *Septuaginta*, Antim nu a selectat aceste variante particulare. Însă, neîndoielnic, atât Dosoftei cât și traducătorii și diortositorii *Bibliei de la București* au consultat și această ediție, alături de alte traduceri românești.

Am recurs la confruntarea fragmentelor antimiene cu *Septuaginta* și *Vulgata* pentru a observa dacă Antim *a retradus* el însuși textele biblice. Și acest lucru ne-a fost confirmat, chiar dacă nu se poate proba fără niciun echivoc faptul că într-adevăr a consultat cu regularitate *Septuaginta* și *Vulgata*, adică oricând a oferit un citat.

Este însă evident pentru noi că, scriindu-și predicile, a făcut și efortul de *a verifica* traducerile românești anterioare și de a oferi propria sa variantă traductorială.

Existența a *două variante* ale aceluiași psalm – în cazurile semnalate ale psalmilor 50 și 144 – este *revelatoare* pentru noi, pentru că ne lămurește dincolo de orice dubiu că autorul *Didahiilor* nu considera nicio traducere de până atunci *perfectă* sau *definitivă* și că nici măcar *retraducerile* sale nu le privea ca imperfectibile.

În urma investigației pe care am întreprins-o, așadar, rezultă că Antim a recurs la formularea *Bibliei de la 1688* de 19 ori și la cea a *Psaltirii* lui Dosoftei, de la 1680, de 6 ori.

În 11 situații a utilizat ediții combinate, în marea majoritate a cazurilor fiind vorba de îmbinarea expresivității proprii *Bibliei de la 1688* cu cea din *Psaltirea din 1680* – consultând în același timp, eventual, și originalele în greacă sau latină.

Mai rar au fost incluse și *sugestii* expresive din *Psaltirea de la 1651* (în privința unor termeni sau sintagme, fără a oferi vreodată o reproducere *integrală* din această ediție): de 4 ori.

Un singur caz *concret* (suficient însă) ne-a revelat faptul că mitropolitul a ținut cont și de semnificațiile din *Septuaginta* și *Vulgata,* față de care, de altfel, atât Dosoftei cât și *Biblia de la București* sunt extrem de aproape, spre deosebire de *Psaltirea de la 1651*.

De asemenea, când Dosoftei a urmat *Vulgata*, ca în cazul psalmului 22, Antim a preferat să respecte opțiunea *Bibliei de la București*, fidelă *Septuagintei*.

Există și retraduceri în care Antim și-a pus o amprentă definitorie: în 5 situații.

Prin urmare, se observă că Antim urmează adesea *în sens larg* traducerile de la 1680 și (mai ales) 1688, îndreptând exprimarea și făcând-o mai accesibilă, dar respectând semnificațiile din *Septuaginta*, în primul rând.

Din faptul că destul de des citatul sau parafraza psalmică oferită de Antim pare foarte aproape de opțiunea traductorială a *Bibliei de la București* nu se poate însă extrage o concluzie *categorică* în legătură cu posibila sa participare la tipărirea acesteia.

Acest lucru poate să însemne și, pur și simplu, că Antim a considerat această traducere ca fiind *în cea mai mare măsură* fidelă izvoadelor vechi și cu precădere *Septuagintei*.

Dar chiar dacă nu reprezintă o dovadă *irefutabilă* că Antim a lucrat el însuși pentru tipărirea *Bibliei* din 1688, acest lucru poate fi totuși *un argument* în favoarea acestei teze, pe care noi o considerăm *foarte plauzibilă*.

Să nu uităm însă că el și-a *revăzut* inclusiv propria traducere a textelor liturgice, așa încât nu e nimic de mirare în faptul că a căutat *să revizuiască* și să ofere *o nouă traducere* a unor fragmente biblice.

Antim nu a considerat totuși *Biblia* de la 1688 ca pe un text *desăvârșit* sau ca pe o traducere *încheiată* – deși pentru realizarea ei fusese depus un uriaș efort conjugat din partea multor cărturari *redutabili* ai acelor timpuri – și pentru că el, concepând didahii/ predici pentru un auditoriu muntean *modern* (în sensul etimologic al cuvântului), a avut în vedere satisfacerea nevoii de *inteligibilitate*.

Unoeri *a retradus* urmărind acest deziderat, alteori însă a căutat să împlinească mai degrabă exigența *fidelității* în traducere față de *Septuaginta* (în special) și *Vulgata*.

Reținem și prezența unor situații în care se vede că Antim a căutat mai mult *efectul stilistic*, ca atunci când a spus *„zburat-au pe arepile vântului”* (Ps. 17), pe când textul grec și latin, precum și traducerile românești anterioare, folosesc *„aripile vânturilor”*. Cum spuneam, *sinecdoca* o utilizase și Dosoftei, deși nu în acest psalm.

În același sens este de reținut și cazul psalmului 126, în care Antim a preferat să se exprime *eufonic* („în deșert o păzesc păzitorii"), urmând probabil o sugestie *stilistică* din partea *Psaltirii din 1651* („în deșărt va strejui strejuitoriul"), deși nu satisface o traducere foarte fidelă în raport cu originalele clasice.

Aceste opțiuni *stilistice* nu alterează însă *semnificațiile* originale, cu a căror conservare Antim a fost foarte atent.

Demn de evidențiat este și faptul că nu de puține ori a recurs și la sugestiile de traducere ale *Psaltirii* lui Dosoftei, tipărite în 1680. Iar varianta din 1688 trebuie să fi trecut *măcar o dată* și pe sub ochii lui Dosoftei.

Sunt și situații, după cum am arătat, în care a urmat doar *Psaltirea* lui Dosoftei din 1680. Cărui fapt se datorează oare aceste preferințe? Să fi fost Antim ucenicul lui Dosoftei, cum am început să bănuim încă pe când lucram la teza de doctorat[48]? Ar putea explica *atenția* sa față de *Psaltirea* de la 1680.

Să nu uităm că Dosoftei însuși avusese obiceiul, pe care s-ar părea că *l-a moștenit* Antim, de a lucra asupra textelor și a le perfecționa (ca mai târziu Eminescu), precum a procedat cu istoria Moldovei în versuri (*Poemul cronologic* sau *Domnii Țârâi Moldovii*). Chiar *Psaltirea în versuri* a cunoscut două tipărituri, în același an, a doua suferind câteva rectificări din partea autorului[49].

Credem că aceste *habitudini similare* la Dosoftei și Antim ne dau mărturie despre *caracterul* celor doi cărturari, dacă nu chiar mai mult, despre *o filiație*. Bănuim un discipolat al lui Antim la Dosoftei, așa cum Dosoftei a ucenicit pe lângă Varlaam, iar Varlaam pe lângă Anastasie Crimca.

Pe de altă parte, dacă această ipoteză se confirmă, atunci și cea a participării lui Antim la editarea *Bibliei* din 1688, ca ucenic al lui Mitrofan în ale tipografiei, este valabilă.

Antim Ivireanul a *corectat*, de multe ori, textele românești, având în atenție, cum spuneam, atât reproducerea în românește cu cât mai mare fidelitate a expresiei și a semnificațiilor textului recept (din *Septuaginta*, cu precădere), cât și *actualizarea* lui în sensul modernizării și muntenizării, al epurării fonetismelor și formulărilor arhaice și regionale, pentru a fi transmis și a putea fi receptat de un public creștin român între care se aflau și membri (poate nu puțini) ai unei elite aristocratice pretențioase.

Cu alte cuvinte, Antim a vizat în primul rând *acustica* omiliilor sale, impactul pe care dorea să îl obțină, și a fost atent la *greutatea* cuvintelor, a termenilor selectați. Motiv pentru care *nu a tezaurizat*

---

[48] Gianina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010. Cartea poate fi downloadată de aici: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/.

[49] Vezi Doru Bădără, *O ediție necunoscută a „Psaltirii în versuri" a lui Dosoftei*, http://www.bcub.ro/carti-vechi-rare/carte-romaneasca/o-editie-necunoscuta-a-psaltirii-in-versuri-a-lui-dosoftei.

literar vreuna din variantele anterioare românești, ci le-a utilizat străduindu-se să le *perfecționeze,* pentru că folosea *Scripturile* – ne amintim metafora sa – ca *armă de vânătoare* pentru *a vâna auzul credincioșilor*.

Reproducerea expresivității cu iz arhaic și regional, studiată cu delectare ca *literatură*, nu și-ar fi atins obiectivul principal, în cazul lui Antim, ci dimpotrivă, chiar și folosită numai în *citate,* ar fi oferit momente de neatenție și de relaxare ascultătorilor care ar fi trebuit să facă astfel un efort suplimentar de *decriptare* a sensurilor, într-o situație de acest gen, și pe care probabil că puțini (sau nimeni) nu l-ar fi făcut.

Iar Antim își cunoștea bine *păstoriții*…

Nu mult după tipărirea *Psaltirii* lui Dosoftei și a *Bibliei de la București,* Antim resimte limba uzitată în aceste ediții – deși clasică și poetică, mai cu seamă cea a lui Dosoftei – ca *arhaică* sau ca nesatisfăcând exigențele expresivității retorice orale, pentru un public muntean din primul sfert de secol XVIII. Simțul limbii pe care l-a avut Antim și intuiția evoluției sale ulterioare către era modernă au fost remarcabile, dacă nu chiar geniale.

Modul în care *citează* Antim Ivireanul din *Scripturi* ne întărește convingerea că nu am greșit anterior, în teza noastră doctorală –și nici cei care au ajuns la aceeași concluzie –, în privința *personalității* lui, atunci când am conchis că avem de-a face cu un cărturar și artist plurivalent, un *perfecționist* la nivel lingvistic și literar, care s-a aflat mereu în căutarea formulei celei mai potrivite din punct de vedere expresiv.

El a fost conștient de *mlădierile stilistice* ale limbii române care atunci își săpa o matcă literară clasică și totodată aspira și la atingerea formei *moderne* (în sensul etimologic al termenului).

Așa încât nu trebuie să ne mire *flexibilitatea* sa expresivă, a celui care *și-a revăzut* singur traducerea cărților de cult (mă refer la *Molitvenicul* și *Liturghierul* traduse de el și tipărite în 1706, pentru a le *diortosi* și reedita în 1713) și nici să ne nemulțumească, chiar dacă nu ne oferă un răspuns *categoric* cercetărilor noastre sau chiar dacă dorința noastră de *acuratețe a datelor* nu este satisfăcută pe deplin sau fără dubiu.

Dar faptul că, inclusiv în ceea ce privește *citatele scripturale,* Antim nu este un *reproducător docil* al textului recept în română, indiferent ce variantă ar fi putut considera el că îndeplinește această exigență (și ar fi putut cu ușurință fi, fără ca cineva să îi poată vreodată reproșa aceasta), considerăm că este cea mai bună dovadă că a fost cu adevărat o personalitate înzestrată cu *simț scriitoricesc* și *artistic* și că n-au avut dreptate cei care, sub diferite pretexte (pe care mai bine le-am numi *complexe*), s-au îndoit de aceasta de-a lungul vremii.

Nu în ultimul rând, cercetarea noastră ne dovedește efervescența cu care scriau și traduceau cărturarii români în acea perioadă și ne semnalează *dinamica* evoluției limbii române literare.